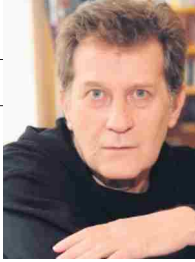

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Неочекивани проблем

Јовица Аћин

Од умора сам се одмах стропштао у постељу, чак се нисам ни свукао ни изуо, и тек што сам затворио очи, нагло сам схватио да се са мном нешто неуобичајено догодило. Иако већ у сну, било ми је недвосмислено јасно да сам се прометнуо у неког неземаљског створа налик бициклу. Како је до тог преображаја дошло, нисам ни у сну успео да смислим. Истина је да сам цео дан возио бицикл и разносио нарудбе с краја на крај града, па истина је и да сам већ годинама срођен са својим бициклом, али ипак то што ми се сад догодило није имало никаквог смисла. Упркос свему одлучио сам да прекинем са спавањем. Пробудио сам се и помало стресао. Било ми је непобитно, био сам бицикл. Да сам био тек налик бициклу, можда бих промену лакше поднео. Овако, па нисам имао никакву одступницу. Као да је моја јединственост у свету, за коју сам одувек знао, сад била потврђена. Откривала ми се моја сврха у животу. Да будем живи доказ да је бицикл виши облик живота од човека. Преносни ланац који је служио да пренесе обртање зупчаника на задњи точак накратко се затресао. Требало би га подмазати, инстинктивно сам помислио, иако то што је зазвучало није имало никакве везе с могућношћу да је неподмазан. Спустио сам се с постеље на под са оба точка и погледао се у зидно огледало. Баш сам био леп. Штавише, неодољив. И нов. Мора да сам колико јуче тек купљен. Сав сам био угланцан, све је на мени сијало, оригинална боја, метална, блистао сам. Цео сам био у нетакнутом фабричком стању. Нисам морао да се облачим нити обувам. Сва моја јучерашња одећа са обућом остала је на постељи попут свлака која се скинуо се мене као да сам змија, не бицикл. У ходнику није било мог старог бицикла. Не мари, само сам радосно зазвонио, и шта ће ми, јер сам сад ја бицикл, не било какав, не истрошен, него моћан и динамичан. Док будем трепнуо, свој дневни посао разношења поручбина ћу да завршим до поднева, а не као на старом бициклу кад сам био принуђен да се, уз улицу и низ улицу по предграђима где све улице као да су слепе, вртим и ринтам, понекад до поноћи. Ово ће тек бити живот. Опет сам зазвонио и поскочио. Гуме су ми биле напумпане баш онолико колико је потребно. Осећао сам лакоћу какву, као самац, никад у животу нисам осетио. Неће више пред мном бити препреке коју нећу бити кадар да савладам. Ех, како је живот бицикла срећнији од живота људи! Полетео сам пустом улицом.

Одједном, на углу где је требало да скренем до централе и преузем списак данашњих нарудби, ниодале искрсну саобраћајцац. Док је подизао руку у знак да станем осмехивао се, ваљда и он радостан што ме види овако препорођеног. Он је мој стари знанац и љубазно ме поздрави кад сам застао тик пред њим. Замолио ме је за опроштај због заустављања, али провере су нужне, правила су правила, иначе би настао хаос, а до њега ником није стало, зар не? Ко сам ја да се не сложим са разборитим објашњењем. Проверавајући ме, опипао ме до најситнијих делова. Куцнуо је сваку жицу на точковима. Зајахао ме је и провезао неколико метара. Напослетку је признао да сам заиста у одличном стању како му је и изгледало на први поглед. Остаје само да ми провери дозволу, рече, и пријатељски ме помиловао по седишту.

Одакле ми сад још и дозвола, помислио сам узнемирено. Отворио сам торбицу испод седишта. Тамо није било ни папирића, још мање неких важећих исправа. Тад се сетих. Па ја сам бицикл, ускликнуо сам, шта ће мени дозвола! Да, да, слагао се добри саобраћајцац, то је очигледно, и додао да то ствари чини сложенијим. Јесам бицикл, али и његов возач, па ћу морати да имам обе дозволе и за бицикл и за себе као његовог возача. Али ја немам ниједну, прошапутао сам, признајем, прилично уплашено. Е, то је проблем, рече саобраћајцац, погледао ме је хладно, поправио шапку на глави као да ме званично поздравља, мораћу да те приведем у станицу до даљњег.

Док су ме затварали у подрум и везивали ланцем, доброћудни тамничар ми испод пазуха прошапута да може тајним каналом да ми обезбеди примерак *Дозволе за бицикл*. Неће ме коштати много. Биће у бесцење. Требало би да се жртвујем. Ако је не набавим, ово са мном може постати зараза. Епидемија, готово сам узвикнуо, само не епидемија, јекнуо сам. Хоћу да будем једини, и да нема мене до мене. И тако сам, захваљујући *Дозволи за бицикл*, сазнао ко сам и да јесам онај ко јесам. ■

ИНТЕРВЈУ: ТАЊА ШЉИВАР, ДРАМСКА СПИСАТЕЉИЦА

Сан и јава старе гарде

Реномирана драмска списатељица, једна од ретких коју цене и на међународној сцени, Тања Шљивар, остварила је помало необичну косценаристичку сарадњу са култним редитељем Желимиром Жилником на снимању његовог новог филма „Реституција или Сан и јава старе гарде“. Ускоро ће и светска премијера овог филма и то на чувеном Берлиналу, средином фебруара.

● **Тања, каква су твоја искуства са филмом до сада? Ако се не варам, неколицином сарадњи на сценаријима и адаптацијом једне твоје драме?**

- Да. Била сам косценаристкиња „Келта“ Милице Томовић и „Од сутра почињем да...“ Ивана Марковића и Линфенг Вау. Оба су имала премијере на Берлиналу. Што више искуства стичем, схватам колико је сценаристика специфична дисциплина, нарочито у погледу времена које прође од писања сценарија до премијере. Већина романописаца вероватно ради дуже на својим текстовима, али продукција филма је толико скуп и дуготрајан процес, да ја као сценаристкиња, до дана премијере могу да се нађем у чудној ситуацији враћања кроз временску капсулу - у време писања сценарија - и да се подсетим шта ме је тада занимало и опседало, да се сретнем са особом која сам тада била. На крају редитељи и редитељке ипак доносе већину финалних одлука у вези са текстом, између осталог и зато што га они, за разлику од нас, не напуштају све до премијере. Тренутно је у постпродукцији и филм „Линије жеље“ Данета Кољена, на ком сам такође била косценаристкиња и то је пример сценарија за који сам сигурна да може и треба да функционише и као књижевни текст, и волела бих да као такав буде и објављен.

Роман, па опера

● **Шта има код тебе ново, осим овог филма? Прошле године на Стеријином гледали смо „Режим исцељења“, има ли промена?**

- Надам се да напокон, у наредних месец-два завршавам роман под насловом „Народно позориште: роман“, на ком радим већ пет година, односно од времена када сам у 2019. години радила као директорка Дрме Народног позоришта у Београду. Роман би требало да изађе у Зуркампу, у преводу Маше Дабић крајем ове године. Такође пишем и либрето за оперу, то је релативно нови терен за мене, и опера би требало да буде изведена 2026. у Немачкој. Рокови за либрето и роман се прилично поклапају, и истичу отприлике сада, па сам у малој паници.

● **Откуд сарадња са Жилником и како ти видиш из позиције своје генерације сан и јаву старе гарде?**

- До сарадње је дошло, ја бих рекла, посредством Свете Јованова, али вероватно је још много ствари утицало на њу. Желимира и Сариту сам упознала на Стеријином позорију, када су дошли да гледају берлинску изведбу моје драме „Као и све слободне дјевојке“... Желимир се нашао у још луђој ситуацији „временске капсуле“, јер су га једног дана позвали из Југословенске кинотеке и рекли му да у архиви имају несортиране филмске траке обележене његовим именом. Када је погледао материјал, схватио је да је то његов незавршени филм из 1972. „Слобода или стрип“, који је, између осталог, пратио и политичке догађаје из 1971. Не могу ни да замислим који је његов пут био у сусрету с овим у време монтаже забрањеним и заплењеним, али сада и даље врло добро очуваним материјалом, и кроз њега, са самим собом од пре десет година. Желимир је осећао да треба у неком смислу да тај филм „заврши“ и из њега је, на крају, после многих верзија сценарија, снимања прекинутог короном, и разним другим околностима, настао сасвим нови филм - „Реституција или Сан и јава старе гарде“.

фото: Јованка Војковић

Наша сарадња постала је пуно више од тога - постала је једно неочекивано и необично пријатељство, у ком сам могла, између осталог и да чујем о његовим сусретима с разним људима који су ме занимали као уметници - од Педре Алмодовара до Ота Бихаљи-Мерина. Ја сам с Данетом, Милицом и Иваном студирала, и (још једном) одрасла, али мислим да сам и са Жилником успела, *against all odds*, да направим нешто као „генерацијски филм“.

● **„Слобода или барбаризам“ је гласио радни наслов Жилниковог новог филма. Шта мислиш о томе да би везник требао да буде „и“, а не „или“?**

- То је био радни наслов који смо смислили као парафразу оригиналног „Слобода или стрип“, а као цитат велике Розе Луксембург, која је у затвору веровала да цитира Енгелса када је написала: „...буржоаско друштво сада стоји на раскршћу: или прелазак у социјализам или регресија у варваризам...“ Суочавамо се с избором точно онако како га је Фридрих Енгелс предвидио прије једне генерације: или тријумф империјализма и колапс цијеле цивилизације као у древном Риму: депопулација, пустош, дегенерација - велико гробље. Или победа социјализма, што значи свјесна и активна борба међународног пролетаријата против империјализма и његових метода рата.“ Она је мислила да је у односу на Енгелса, генерацију касније, цитат и даље актуелан, а верујем да свако ко га прочита и данас може да се увери да се и четири-пет генерација (да се опет вратим на тај концепт) касније налазимо пред сличним избором, у измењеним историјским околностима. Иначе, такав Енгелсов тачан цитат никад није пронађен и, занимљиво, никад утврђена генеалогичка Росиног цитата у каснијим марксистичким текстовима. Ако данас ‘барбаризам’ као појам који мора бити деколонизиран, посматрамо у контексту савременог империјализма, можда заиста инклузивнији наслов и би био „слобода и барбаризам“ - ако поразимо царство биће довољно свега за свепа и за нас - варваре и некадашње поданике Римског царства и свих других империја. Ако поново ослободимо појам, можда можемо рећи и „слобода и варваризам“. Можда је најбоље гледати неко време у предивне Розине затворске хербаријуме, и размишљати како је Роза ботаничарка и Роза револуционарка постојала истовремено, у истом, затвореном телу и слободном уму.

Игор Бурић

ПЕШАЧКА ЗОНА: МЕМОПРИЧЕ

Подстанарски алманах

Пише: **Фрања Петриновић**

Постоји ли подстанарска књижевност?

Да, тако је, тако мора да буде, једноставно је, зар не, толико је једноставно тих година прошлековне осме деценије, толико је једноставно да не може да буде једноставније. И само зато каже свима, зовем се подстанар, подстанар у Новом Саду, зовем се подстанар, не, никако се не једначи по звучности, наравно да нисам уљез мада се често тако осећам, можда сам само странац, особа без сталне адресе, можда сам тек привилеговани заљубљеник у овај град, да, наравно да сам корисник туђег стана, не стана, тек једне собе, можда нисам занимљив некој пукој безличной статистици.

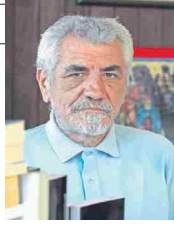
Ипак, много вероватније звучи ако каже да је тек онај, онај неко на почетку не баш веселе осме деценије, који жели да овај град, који никад није био његов, једног далеког дана назове својим градом.

И само зато, зовем се подстанар.

Постоји ли градски, подстанарски, туристички декор, јединствени водич за тегобно путештвије проналажења подесних градских улица за тај неки најнесигурнији начин живота, подесних за снове о будућем уверљивом припадништву, постоји ли?

Без обзира на могућу нерешивост својерсне загонетке, без обзира што би сада себе могао да сматра подесним и аутентичним творцем неке врсте практичног упутства за подстанарске мистерије, без обзира на све то, помало парадоксално, те неке године свог живота сматра, из неких њему знаних разлога, очаравајућом и ненаданом привилегијом.

Вероватно само зато што је успевао да збуњено очаран заволи и упозна све те улице, све те делове града, све те куће на чија је врата бојажљиво куцао, само зато што би могао да направи јединствен азбучни каталог књига и писаца које је у појединим фрагментима подстанарског времена читао, само зато што би сваку прочитану књигу, сваког писца, могао да повеже са одређеном зградом, кућом, улицом, да и данас може да их назива кућом тог и тог писца, зградом тих и тих књига, а да не мо-

ра ником да објашњава разлоге зашто је извесно време живео у згради рата и мира, светлости у августу, часа анатомије или ходочашћа Арсенија Његована и месечара, у некој кући човека без својстава.

Само зато и само зато што би сваку подстанарску собу, тај собичак снова и надања, чији су зидови стварали осећај тескобне напетости, чије су таванице деловале као да се ноћу спуштају на његову главу и притискају, само зато што је сваки тај собичак бивао обележен неком новом властитом причом неког будућег имагинарног подстанарског алманаха.

Немерљиву привилегију која омогућава том неком скоро седамдесетогодишњаку да може да се запита када је та нека прошлост заиста постала прошлост, да помисли колико је само пута покушавао да тај неки његов град назове својим, да застане на некој раскрсници, док збуњени семафори нападно мењају боје, док по хладном и мразном зимском дану смишља такозване мемопричице, да помало сетно помисли, није ли онај погубљени осамнаестогодишњи подстанар у ствари он.

Да ли је тај човек још увек онај исти подстанар који је некад био, да ли још увек са тим некадашњим из прошлости која је постала прошлост дели заједничку тескобност и снове?

И да никако, ама баш никако, не може да реши ту чудну загонетку.

Дакле, ево: по ко зна који пут те године, ко зна из којих бесмислених разлога, ако су у тим подстанарским временима разлози и били потребни, засташе са већ видно оштећеном мапом града у руци, опкољен торбама навикнутим на селеидбе, готово као и увек препаднут, на том гвозденом мосту који над дунавском водом спаја Петроварадин и Нови Сад и бићеш, опет и опет, у прилици да панично тражиш собу, без пушења и посета, молим, тај мали собичак надања и снова.

Пред тобом је још један велики дан освајачког похода.

У неком тренутку магновења повероваћеш да је најбоље решење да наредних месеци постанеш подстанар у библиотеци.

Она ће причати, а ти ћеш ћутати. ■

ФИЛОЗОФСКИ ПОГЛЕД НА ЈЕЗИК НАДЕ

Идентитет у капсули културе

Пише: **Драгољуб Којчић**

Археологија језика је поуздани пут до основе света. Ваљда зато се *ренесанса*, по мучном засићењу оддогматских клерикалних представа покренула ка бистерним изворима, пре свега да досегне речи и синтагме хеленске антике. А у новије доба дошло се и до схватања да је анализа језика продирање у структуру света, или то онога што зовемо светом а заправо је швенк покретних представа.

Људска заједница је прво *откровење* језика. Речи *комуна* и *комуникација* указују да једну заједницу пре свега творе они који међусобно комуницирају. Или на, словенским језицима, *општиничине* они који међусобно *опште*. Небитно је чак која реч је старија – овде се сустичу према исходштима, ако се гледа у еволуционистичком кључу, а према сврхама ако бисмо заузели креационистичко становиште. А можда би најплодотворније и растерећено сваког предубеђења било да употребимо Кантов израз за естетско као најузвишенији облик доживљаја света – *сврховитост без сврхе*.

Управо та дубока повезаност језика и заједнице прва је епифанија *идентитета*. После се, готово у геолошким распонима, развијају други аспекти идентитета као што су обичаји и на њима заснована ети-

ка, па територија, симболи, заједничка прошлост и култура. Геномске матрице нису занемарљиве, али културно обликовање представља *non plus ultra* идентитета. Чак и позивање етногенетичара на хаплогенетичке представља у доброј мери прикривеној мери путоказе према културним и етнопсихолошким пакетима наслеђа. Због тога је етногенеза помало културно-расистички феномен.

Хајдегер још 1946. године обзнањује да језик није само средство комуникације него је кућа бића. За српски народ то би могло да буде аксиом. Кроз векове расејан по ободима различитих царстава, чекајући 1804. и друге године ослобођења овај народ станује у тој кући, понекад климавој и трошној, али паорски издржљивој, понекад дворски раскошној као у „Лучи Микрокозми“, авангардној као у суматраизму или мистичној као код Анастасијевића... најчешће пак у жамору пијаце и кафане

Хајдегер још 1946. године обзнањује да језик није само средство комуникације него је кућа бића. За српски народ то би могло да буде аксиом. Кроз векове расејан

по ободима различитих царстава, чекајући 1804. и друге године ослобођења овај народ станује у тој кући, понекад климавој и трошној, али паорски издржљивој, понекад дворски раскошној као у „Лучи Микрокозми“, авангардној као у суматраизму или мистичној као код Анастасијевића... најчешће пак у жамору пијаце и кафане

то вечним у принципима. Српски језик је био завера за један бољи свет.

То је језик наде. Понекад је мирисао на балегу овце хранитељице а понекад на та-

ХОМО ПОЕТИКУС

Недеља

Мартин Пребуђила

Давиду Албахарију
(* 15. 3. 1948 – † 30. 7. 2023)

Недеља
најтужнији дан у свих седам
ако је само за једног члана

недеља библијска
недеља Албахаријева
(*ко нам је украо недељу...*)
недеља Џејева
(*све подсећа на детињство...*)
недеља пријатеља
пред скоком са 8. спрата
(*све ме на њу сећа...*)
недеља старих
здробљених
и заборављених
недеља
твоја и моја

недеља од једног члана

из рукописа

Награда Јоану Баби

● Новосадски песник Јоан Баба добитник је награде престижног часописа *Nord literar* [Књижевни север] из Баја Маре, која се додељује у оквиру Међународног фестивала поезије. Награду је Баба добио за књигу „*Poeme hărăzite*“ [Посветнице], која је прошле године објављена у Темишвару. Такође, у специјалном броју часописа „Књижевна Шпанија“, објављеном поводом поменутог фестивала, који је ове године премештен из Мадрида у Букурешт, своје место су нашле и четири песме Јоана Бабе, уз његову библиографију. Није згорег подсетити и да је Румунски дом културе у шпанском граду Хетафеу доделио Јоану Баби у новембру прошле године другу награду за песму „Снага кроматске имагинације“. ■

мјан – у Београду је 1936. преминуо последњи изданац породице у којој се у домаћој комуникацији говорило црквенословенски као омаж стубовима вере и сећања на родоначелнике. Зар није Змајева поезика онтолошка брана оном несрећнику који из Париза злобно поручује да се „српска деца више никада неће смејати“. Али Пура Моца је, исто као и Хаклбери Фин, управо та сила и ватра вечне и неугасиве довитљивости нишчних и радовање чистом постојању – евхаристија. Због њих је, због нас, Господ и створио свет.

Иако је Де Сосир подразумевао чисту случајност у обликовању речи, супротна мишљења тврде да ипак постоји веза између фонетике и бића ствари, да звук није само струјање ваздуха. На неки начин Бенедето Кроче је примењив као адвокат овакве теорије јер каже да форма никада није одвојена од садржаја. Ваљда је то покренуло Гетеа да урони у мистеријум српског језика. А ми бисмо могли позвати Шекспира за сведока да је идентитет капсула бића која нема димензије, која је и најмања и највећа ствар у свету: „Господо“, вели он, „могао бих бити затворен у орахову љуску и сматрати себе господарем бесконачног свемира!“ А у тој капсули идентитета пенуша царство речи, историјско трајање и епопеја, драме и славолучи нашег народа, овековечена сећања, речју, блистави двор српског језика! ■

СВЕМУ ДО ЂЕ КРАЈ: ФЕНОМЕН ЛИКОВНЕ КРИТИКЕ (Из)брисани трагови

Пише: Јасна Јованов

Ликовна критика као критичка дисциплина јавља се у 18. веку приказима Париских Салона (од 1765), а Де-ни Дидро се сматра за једног од покретача. Код нас се јавља у првој половини 19. века, прво с Димитријем Аврамовићем, а потом и у оквиру чувене полемике о православности у српском живопису, где су на страни напретка били Ђорђе Крстић и Михаило Валтровић, а традицију су бранили Стева Тодоровић и Ђорђе Малећић. Тада наша ликовна критика напушта дескриптивни приступ и бави се естетичким разматрањима – одлазећег романтизма и новог стила, реализма. Поред Михаила Валтровића, до краја века формира се група образованих критичара, попут Милоја Васића, Богдана Поповића или Боже Николајевића.

С почетком прошлог столећа јавља се и већи број критичара и све већи број новина које су спремне да приказе објављују. Углавном се радило о приказима великих Југословенских изложби, заметака будућих Са-

Надежда Петровић

лона, и смени генерација у уметности, а лаичкој публици је било неопходно објаснити облике нових уметничких стилова, попут симболизма и импресионизма, или размотрити општа уметничка питања. Афирмативно су о тим темама често писали баш учесници промена, као Надежда Петровић, Моша Пијаде или Димитрије Митриновић.

Њихова генерација углавном је нестала у вихору Првог светског рата, али је зато међуратни период представљао, без сумње, златно доба ликовне критике. Непосредно после рата, стасала је генерација младих критичара, а новине су се такмичиле које ће прве да објаве приказ; значајне изложбе је у једном листу приказивало и по неколико аутора. Критиком су се бавили и уметници и новинари различитих профила, попут Петра Добровића, Сретена Стојановића, Тодора Манојловића, Растка Петровића, Драгана Алексића. У динамичној атмосфери поратног периода, критика прати и подстиче авангардна настојања, да би се касни-

је усмерила на разматрање и вредновање других појава, од кубизма, експресионизма, фовизма, апстрактне уметности, до разматрања феномена слике.

И након Другог светског рата ликовна критика је арбитар уметничких вредности – од сликарства, преко архитектуре, вајарства, графике, доживљавајући нови полет. У раној фази често је идеолошки обојена и мање посвећена појединцима, а од 1950. године добија престижно место у дневним новинама и часописима. Упоредо с генерацијом младих критичара, попут Миодрага Б. Протића, Зорана Маркуша, Ђорђа Кадијевића, Зорана Кржишника и других, ликовну критику пишу и Марко Челебоновић, Иван Табаковић или Петар Лубарда. То је време када се у свету ликовна критика профилише и као заговорник појединих тенденција, попут енформела (Харолд Розенберг).

Код нас до таквих промена долази тек седамдесетих година: протагонисти нове уметничке праксе истовремено постају и њени медијски заступници, као што су Јеша Денегри, Биљана Томић, Јасна Тијардовић. Већина дневних листова и часописа при томе има сталне ликовне критичаре, као што је у „Дневнику“ био Андреј Тишма, у НИН-у Ђорђе Кадијевић, у „Политици“ Љиљана Ђинкул.

Према крају прошлог века, све више се критиком сматрају уводни текстови у каталозима изложби, које пишу критичари, историчари уметности, али чешће писци, песници. Тон ових текстова је превасходно био представљачки, по правилу афирмативан и често поетички интониран. Ипак, прави ударац ликовној критици задала је приватизација штампаних медија из којих су ликовни критичари – ветерани једноставно нестали, али и незаинтересованост самих уметника да буду стручно вредновани.

Критика се углавном преселила на специфичне портале, а помена је вредан циклус *Критика на делу* чија је уредница била Слађана Петровић Варагић, где су о значајним изложбама говорили најугледнији арбитри ликовне струке попут Стевана Вуковића, Бранка Димитријевића, Зорана Ерића, Маријане Цветковић, Маје Ђирић, Снежане Стаменковић, Мирослава Карића и низа млађих критичара, али и припадника старије генерације попут Саве Поповића и Денегрија: циклус је редак пример континуитета у једном периоду, као и начина третирања ликовних манифестација и појава.

Како тренутно стоје ствари, не знам медиј који има сталног ликовног критичара, а ликовна критика је готово нестала из наше периодике, између осталог и као последица опште медијске површности. Уколико се и догоди да изложба, уметник или појава на уметничком плану добију своје место у медијима, реч је о информацији, односно најави. Спорадично објављивана издања сабраних ликовних критика појединих аутора показују значај ове области за контекстуализацију уметника, али и за истраживаче којима је извор из дневне штампе понекад и једини у недостатку других трагова. Свако време има своја правила, али одсуство ликовне критике ипак представља чињеницу са којом се не треба помирити. ■

Пише: Илија Бакић

„ЗМАЈЕВА КУХИЊА“ АДРИЈАНА САРАЈЛИЈЕ Фантастика из домаће радиности

У престижној едицији „Знак Сагите - Фантастична библиотека“ као 81. књига објављена је „Змајева кухиња“ Адријана Сарајлије (1976) једног од најзапаженијих аутора средње генерације који своје стваралаштво темељи на жанровској фантастици (од научне и епске фантастике до хорора). Мада се окушао у романескној форми („Огледало за вампира“, 2012) Сарајлија је остао веран краћим формама приповедања; после уметнички убедљивих и ваљаних књига „Мануфактура Г“ (2010) и „Голи гласови“ (2017) ово је његова трећа збирка прича којом, констатујемо то одмах, потврђује достигнуте квалитативне нивое али их и надограђује.

„Змајева кухиња“ компонована је као лупеза фантастичких призора који се крећу у распону од чисте књижевне фантастике (алегоријска „Онај који више није“, рурална „Светлост и смрт“, мистична „Писмо“) преко препознатљиве (најзаступљеније) научне фантастике (онтолошки „Комплекс Бауман-Козловски“, свемирске „Ви што маштате“ и „Уледу Тритона“, војне „Шта сам имао“ и „Небо над Фигисом“, катастрофично „Бекство из Вашингтона“) односно епске фантастике („Змајева кухиња“) и хорора („Бес“, „Дим-Мак“) до врхунски неспутано-разарушене „Легенде“. Иако тематски разноводан Сарајлија је стилистички компактан, рафиниран и прецизан што подразумева пажљиво низање детаља који стварају богату атмосферу у којој се јунаци крећу сасвим

природно, без „нагегнутих“ конструкција; ова природно лако достигнута „лежерност“, ма колико деловала једноставно, резултат је озбиљног промишљања и рада који су, с друге стране, ослободили читаоца такозваних „мртвих места у тексту“ у којима аутор објашњава устројство и „функционалисање“ светова које је замислио и због чега заплет мора да „чека“ (јер би, без објашњења, био неразумљив).

Сарајлија, пак, ванредно вешто поставља основни костур другачијих стварности на који потом дозирао додаје „литерарно месо“ које продубљује почетне поставке. Друга изразита карактеристика списатељског поступка је ефектни завршетак прича што значи да крај остаје да „лебди“ јер аутор намерно није хтео да испише баш све реченице како би сервирао инстантно финале. Сарајлија оставља читаоцима да сами закључе шта је било до краја;

понекад је то сасвим јасно па је писац само одустао од констатовања очигледног али је, неретко, могуће да крај и не буде једнозначан што читаоцима упућује својеврсни интелектуални изазов за „домишљавање“ прича.

Речју, „Змајева кухиња“ је зрело и респектабилно дело талентованог писца у пуном напону стваралачких снага на чије следеће књиге свакако треба обратити пажњу. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Обећање: реквием за педесете

Јиржи Кратохвил
Клио, 2024.

Јиржи Кратохвил је (1940) један од најистакнутијих савремених чешких писаца, а понекад га зову и чешким Боржесом; у свом писању склон је приповедачком експерименту, и често се бави темама историје и идентитета.

Испитивање идентитета и игра са нарацијом присутна је и у његовом роману „Обећање – реквијем за педесете“. Ликови се смењују као приповедачи, па на читаоцу остаје да склапа слику света из полифоније различитих гласова који говоре из својих различитих (а понекад и супротстављених) позиција, покушавајући да (пре)живе у варљивим временима Чешке педесетих, у ауторовом вољеном Брну, у време уздицања тоталитаристичког режима.

У живописној галерији ликовна ту је опрезни архитекта Модрачек који по завршетку Другог светског рата испашта јер је, да би спасао сестру, за Немце пројектовао раскошну вилу са скривеним тлоцртом кукастог крста, затим његова заиграна сестра сликарка која у доброј мери посматра свет кроз визуру уметности, детектив који је у новој подели рада у којој не постоје приватне делатности постао невољни радник месаре, поручник нове власти који прогања архитекту, затим

Реч критике

Модрачехов отац који се дружио са Набоковим... Уз различите светоназоре ликовна који долазе из различитих миљеа, упечатљив је и различити језик које користе, и какав их окружује, о чему је преводилац, писац Владан Матић водио рачуна.

Посебно је привлачна и укорењеност наратива у „смутни“ хронотоп – после траума Другог светског рата, у Чешкој почиње доба другачије врсте несигурности; тло је несигурно под ногама у свету у ком интелектуалци и уметници постају хате и физички радници, детективи помоћни месари а високо позиционирани државни службеници преко ноћи падају у немилост. Једнако је упечатљива и жива слика самог града Брна, пластичног кроз описе протагонисте архитекте који зграда, град и његову целокупну поетику простора доживљава сасвим лично. Кратохвилово „Обећање“ натопљено је препознатљивим чешким хумором какав ће многе можда подсетити на пишевог имењака Јижија Менцела, и зачињено детективским заплетом, али је у својој бити нама на овим просторима најжалост тако добро позната историјско-политичка трагедија.

Настасја Писарев

Цитат

Ишла је са великим ковчацим псом, мислим словачким овчаром, и ја сам одмах кренуо за њима. Вацлавском на Менцлак и горе уз Пекарску, па даље брњанским улицама, где су на њу и за њом непрестано падали погледи, али им се она видно подсмевала (била је, како се каже, изнад њих). Пропала је кроз бесконачни дефиле мушких, али и женских погледа с тротоара и из возила, у пролази, изгледало је да на њих уопште не обраћа пажњу. Онда се вратила кући а да ни са ким није прозборила ни речу, ако ту не рачунам продавачицу у деликатесној радњи где је купила кифле, путер, топљени сир и нешто у маленој кутијици чија ми је садржина промакла.